

До спеціалізованої вченої ради Д 08.051.03

Дніпровського національного

університету імені Олеся Гончара

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Орловської Юлії Валеріївни на дисертаційну роботу
Сидоренко Катерини Вікторівни на тему «Формування
конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних
аеропортів», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове
господарство і міжнародні економічні відносини**

Аналіз тексту дисертації здобувача, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави для розгорнутої характеристики основних результатів дисертаційного дослідження та визначення його відповідності критеріям, зазначеним у «Порядку присудження наукових ступенів».

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт

Сучасний етап розвитку системи господарювання в Україні характеризується докорінними економічними перетвореннями, спрямованими на створення сприятливих умов для підвищення активізації виробничих процесів та їх інтернаціоналізації, покращення інвестиційного клімату в країні, налагодження довготривалих зовнішньоекономічних зв'язків. В умовах глобальної мережевізації такі перетворення є об'єктивним процесом і необхідною умовою стійкого соціально-економічного зростання суспільства. Однак для ефективного функціонування економіки необхідна розвинена виробнича інфраструктура, яка б відповідала світовим стандартам і виступала

потужним каталізатором міжнародних економічних відносин, зростає значення аеропортової інфраструктури, що є одним з чинників створення необхідних загальних умов функціонування виробничої та невиробничої сфер діяльності.

На сьогодні авіаційний ринок України відзначається збільшенням обсягів повітряних перевезень після періоду спаду активності протягом останніх декількох років. Особливої актуальності й необхідності прискореного вирішення набувають питання формування конкурентної інфраструктури вітчизняних міжнародних аеропортів, її розширення та модернізації з урахуванням сучасних тенденцій глобального авіаринку. Все це і зумовило вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання та структуру, об'єкт і логіку дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Сидоренко Катерини Вікторівни «Формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів» підтверджується безпосереднім зв'язком з науковими планами та програмами. Дисертація є складовою наукових розробок Національного авіаційного університету й виконана в рамках науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки «Стратегія розвитку авіаційної галузі України у системі міжнародних відносин» (№ 67/11.01.01a), де особисто автором запропоновано та обґрунтовано механізми стратегічного розвитку аеропортової інфраструктури в умовах глобальної конкуренції, «Управління суб'єктами міжнародного авіаринку в умовах змін у глобальному середовищі» (номер державної реєстрації 0112U007298), де дисертантом розроблено інтеграційну модель формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, науково-дослідної роботи кафедри економіки «Проблеми ефективного функціонування та розвитку ринку транспортних послуг» (номер державної реєстрації 0112U008113), в межах якої автором розроблено методичні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів на світовому ринку повітряних перевезень.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність

Зміст дисертаційного дослідження, автореферату, опублікованих наукових праць засвідчують, що отримані результати, висновки і рекомендації відзначаються науковою новизною, мають практичне значення і розвивають теоретичні положення щодо сутності, економічних закономірностей та особливостей формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів. У дисертації Сидоренко К. В. обґрунтовано мету та завдання дослідження. Дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Високий рівень достовірності та обґрунтованості результатів, отриманих у дисертаційній роботі, підтверджується тим, що автором було використано широкий інструментарій як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, що дозволило дисертанту досягти визначеної мети дослідження – обґрунтування пріоритетних напрямів та умов формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України на основі комплексного узагальнення і вдосконалення теоретичних засад управління її конкурентоспроможністю, виявлення тенденцій і структурних домінант розвитку глобального ринку авіаційних перевезень.

Свідомством високого рівня достовірності та обґрунтованості основних наукових результатів, викладених у дисертаційній роботі, є всебічний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених (296 найменувань), які присвячено дослідженню багатограних проблем конкуренції та конкурентоспроможності, розвитку інфраструктури транспорту, особливостям функціонування виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, формування її конкурентоспроможності.

Практична цінність, ґрунтовність і логічність наукових результатів та висновків, отриманих у ході дисертаційного дослідження, підтверджується їхнім впровадженням у практичну діяльність вітчизняних інституцій та в

навчальний процес, що засвідчують надані довідки практичного застосування матеріалів і рекомендацій, розроблених автором під час підготовки дисертаційної роботи. Наукові положення і висновки, сформульовані в дисертації, знайшли своє відображення у низці публікацій основних результатів дослідження у фахових виданнях України, зарубіжних виданнях, а також були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам МОН України до повноти висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

3. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення і результати дисертаційного дослідження опубліковано автором у 34 наукових працях загальним обсягом 11,13 д. а., з них 5 – у наукових фахових виданнях України, 5 – у наукових фахових виданнях України, зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах даних, 6 – у зарубіжних виданнях, 18 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих робіт, що належить особисто дисертантові, становить 9,33 д.а., внесок автора у колективні праці конкретизовано у списку опублікованих праць.

У наукових працях повною мірою відзеркалено всі розділи рецензованої дисертації. Автореферат ідентичний змісту дисертації та повністю відображає основні наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота містить низку елементів наукової новизни і характеризується оригінальним авторським підходом до реалізації завдань

дослідження. Сформулювавши в якості мети роботи «обґрунтування пріоритетних напрямів формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України на основі комплексного узагальнення і вдосконалення теоретичних засад управління її конкурентоспроможністю, виявлення тенденцій і структурних домінант розвитку глобального ринку авіаційних перевезень» (с. 25), дисертантка визначила об'єктом дослідження «процеси розвитку конкурентоспроможної інфраструктури міжнародних перевезень», а його предметом – «умови, фактори, закономірності та механізми формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів» (с. 27).

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та автореферату дозволяє зробити висновок, що результати отримані автором самостійно, відображають його особистий внесок та характеризуються науковою новизною.

На увагу заслуговує розвиток хронологічної періодизації наукових підходів до пізнання інфраструктури (с. 52, рис. 1.6) з виокремленням та авторською систематизацією сучасних напрямів її дослідження – інфраструктура як фактор розвитку національних економічних систем в умовах глобалізації, розвиток інфраструктури в умовах змін в інституціональному середовищі та лібералізації світової економіки, формування конкурентоорієнтованої інфраструктури (с. 53-56).

Цікавим з теоретичної точки зору є обґрунтування Сидоренко К. В. економічної категорії «виробнича інфраструктура міжнародних аеропортів», що вперше представлена як складна динамічна підсистема глобальної виробничої інфраструктури, ключовою функцією якої є забезпечення надання конкурентних послуг міжнародних повітряних перевезень (с. 63-66, 75-83); автором показано, що аеропортова інфрасистема має багаторівневу структуру (с. 83, рис. 1.8) та є одним з базових факторів у системі забезпечення глобальної конкурентоспроможності країн (с. 66-68).

Важливим вважається також авторське обґрунтування сутності конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів як керованої інтегративної властивості визначених елементів задовольняти потреби та вимоги зростаючого глобального авіаринку ефективніше і продуктивніше за конкурентів (с. 67-68), структуризація чинників конкурентоспроможності аеропортової інфрасистеми на мікро-, мезо- та макрорівневі (с. 86, рис. 1.10), узагальнення типової інституціональної архітектури управління її конкурентоспроможністю з виокремленням інститутів на національному (політичний, адміністративний та соціальний рівні, фінансовий рівень, рівень споживачів), регіональному (міждержавні інституційні угруповання, регіональні авіаційні організації тощо) та глобальному (міжнародні авіаційні організації, організації загальної компетенції) рівнях (с. 176-180).

Подальшого розвитку набула характеристика тенденцій розвитку глобального ринку повітряних перевезень, з якої випливає, що динамічне зростання глобального попиту на авіаперевезення, висока концентрація авіаринку, збільшення рівня зайнятості та внеску міжнародних аеропортів у світову економіку (с. 109, табл. 2.1; с. 110, рис. 2.1; с.112, табл. 2.2; с. 115, табл. 2.3; с. 117, табл. 2.4 та інші) взаємопов'язано з такими процесами трансформації аеропортової інфрасистеми, як посилення консолідації в аеропортовому секторі з метою доступу до інфраструктури, збільшення обсягів глобальних капітальних вкладень у розвиток, розширення і модернізацію виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 122-130).

З метою забезпечення реалізації Авіаційної транспортної стратегії України особливої уваги заслуговує авторське узагальнення концептуальних підходів та виокремлення сучасних інструментів управління розвитком виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 135-138; с. 143-147, рис. 2.11), доповнена систематизація із зазначенням переваг і недоліків видів взаємодії державного та приватного капіталів для розвитку аеропортової інфраструктури (с. 144, табл. 2.10; с. 197, табл. 3.2).

Обґрунтованою є удосконалена Сидоренко К. В. на основі узагальнення сучасних методик порівняльних досліджень різних аспектів розвитку аеропортової інфраструктури (с. 152-163) структура діагностичних індикаторів конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів з урахуванням показників безпеки авіаційних послуг та екологічних наслідків, впливу аеропортової інфраструктури на соціально-економічне зростання країн, якості обслуговування учасників авіаринку, що забезпечується виробничою інфраструктурою міжнародних аеропортів, легкості входження на авіаринок і доступу до аеропортової інфраструктури, потенційних можливостей аеропортів, інноваційної, фінансової, комерційної та організаційної складових (с. 164, рис. 2.18).

Сидоренко К. В. сформовано підґрунтя для підвищення ефективності управління аеропортовою інфрасистемою на основі удосконаленого механізму розвитку конкурентної виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 201, рис. 3.5); автором встановлено, що механізм формування міжнародної конкурентоспроможності аеропортової інфраструктури являє собою сукупність дій, необхідних для максимально повного задоволення потреб в якісних послугах виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів в умовах глобальної конкуренції, й базується на взаємозв'язку різнорівневих суб'єктів управління шляхом впливу на мікро-, мезо- і макрорівневі детермінанти конкурентоспроможності на основі принципів системності, комплексності, стратегічності, пріоритетності, синергізму тощо, із застосуванням методів регулювання, координації, співробітництва та інструментів реалізації пріоритетів (с. 174-176, 181-195, 198-200).

Особливої уваги заслуговує пропозиція автора щодо удосконалення методичних засад аналізу міжнародної конкурентоспроможності аеропортової інфраструктури в частині виокремлення етапів (с. 203, рис. 3.6) та технології оцінювання з використанням теорії нечітких множин та формалізацією лінгвістичних змінних (с. 202-209). На основі запропонованої методики Сидоренко К. В. здійснено всебічне дослідження та визначено рейтингові

позиції виробничої інфраструктури провідних міжнародних аеропортів країн різних регіонів світу (с. 210-212).

Теоретичну і прикладну цінність має розвинена автором на основі дослідження ключових тенденцій розвитку вітчизняного авіаринку (с. 118-120, 211-212) та узагальнення світового досвіду забезпечення міжнародної конкурентоспроможності аеропортової інфраструктури (с. 147-151) система пріоритетних напрямів та інструментів формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів України (с. 218-221; с. 220, рис. 3.9).

Загалом, одержані теоретичні, методичні та практичні результати дисертаційного дослідження можуть суттєво розвинути економічну прикладну науку у сфері нарощення міжнародної конкурентоспроможності виробничої інфраструктури вітчизняних аеропортів на глобальному авіаринку.

5. Значимість результатів дослідження для науки і практики

Отримані у дисертаційній роботі Сидоренко К. В. наукові результати мають важливе значення для розвитку теорії та практики вищої освіти України. Практична реалізація рекомендацій і заходів, запропонованих дисертантом, може бути долучена до системи основних напрямів підвищення конкурентоспроможності національної аеропортової інфрасистеми, формування високої якості авіаційних послуг, посилення конкурентних позицій України на світових ринках. Основні положення, розробки та висновки дисертаційного дослідження впроваджено у практичну діяльність: Асоціації цивільної авіації «Аеропорти України» в процесі розроблення та реалізації стратегії і механізмів підвищення міжнародної конкурентоспроможності виробничої інфраструктури вітчизняних аеропортів (довідка №А-09/93 від 01.10.2014), ДП «Міжнародний аеропорт «Бориспіль»» при обґрунтуванні стратегічних напрямів та виробленні інструментів забезпечення збалансованості функціонування аеропорту в умовах глобальної конкуренції (довідка від 30.05.2014); КП «Міжнародний аеропорт

«Київ» (Жуляни)» в процесі стратегічного планування та проведення комплексного аналізу потенціалу реалізації конкурентних переваг аеропорту в умовах інтенсифікації світового авіатранспортного ринку (довідка від 07.12.2017).

Окремі положення та результати дослідження впроваджено в навчальний процес Національного авіаційного університету при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародна комерційна діяльність на авіаційному транспорті», «Міжнародний менеджмент», «Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства», «Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства» (акт від 02.06.2014), «Fundamentals of Transportation Processes», «General Course of Transport» та «Air Transportation Management» (акт від 07.12.2017).

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження

Позитивно оцінюючи науковий рівень теоретичних і практичних результатів дисертаційної роботи, її цілісність та системність, логіку й послідовність дослідження, слід відмітити окремі дискусійні положення та недоліки, що йому притаманні.

1. В дисертаційному дослідженні доцільно було б окремо розглянути стан та проблеми міжнародного інвестування проектів державно-приватного партнерства щодо розвитку аеропортової інфраструктури в Україні. Хоча у змісті роботи по всіх ключових питаннях достатньо глибоко проаналізовані практичні матеріали стосовно України (зокрема на с. 112, 115, 117-121 та окремих додатках), однак, на нашу думку, більш детальної характеристики потребують особливості залучення приватного сектору у процеси міжнародного інвестування в розвиток виробничої інфраструктури вітчизняних аеропортів.

2. У підрозділі 2.1 дисертаційної роботи проведено ґрунтовний аналіз динаміки та структури світового ринку авіап перевезень, зокрема наголошено про його динамічне зростання та високу концентрацію, зазначено про взаємозалежність розвитку інфраструктури аеропортів від діяльності присутніх авіакомпаній (с. 71-72, 125, 130-132). На нашу думку, доцільним було б конкретизувати механізми розвитку інфраструктури авіап перевезень у разі взаємодії міжнародних аеропортів з класичними авіап перевізниками та окремо з низькобюджетними авіакомпаніями.

3. Попри непересічний інтерес, який викликає виконана автором апробація розробленої комплексно-ситуаційної моделі оцінювання рівня конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 210-211), доцільно було б ширше охарактеризувати інструменти підвищення окремо для кожного ключового діагностичного індикатора конкурентоспроможності (с. 204, табл. 3.3), що дозволило б розвивати конкурентні переваги аеропортової інфраструктури у конкретному напрямі.

4. Вважаємо, що наукові розробки автора щодо виокремлення та обґрунтування системи рівнів управління конкурентоспроможністю виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів (с. 177-180) цілком могли б претендувати на включення в наукову новизну, оскільки удосконалюють методичні підходи до виявлення та формування механізмів й інструментів підвищення конкурентоспроможності аеропортової інфрасистеми. Такий підхід заслужено збагатив би науковий доробок автора.

5. На с. 193-199 дисертаційної роботи автор демонструє стратегію формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів, спрямовану на максимально повне задоволення потреб в якісних послугах аеропортової інфраструктури в умовах глобальної конкуренції. В межах обґрунтування стратегії автор характеризує механізми зв'язку з усіма стейкхолдерами, процеси її реалізації та комплексну схему моніторингу на основі стратегічних карт збалансованої системи показників (підрозділ 3.1). Разом з тим, робота б суттєво виграла, якби дисертант надав всебічне

пояснення етапів реалізації стратегії та їх специфіки, що значно б підвищило б практичне значення роботи.

Однак, зазначені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не зменшують її науково-практичної значущості.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Сидоренко К. В. є актуальним, самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. У дисертаційному дослідженні запропоновано нове вирішення наукової проблеми – підвищення конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів в контексті потреб та вимог глобального авіаринку.

Наукові положення, висновки та пропозиції містять елементи наукової новизни, вони мають достатнє методологічне обґрунтування та практичну значимість, є достовірними та статистично підтвердженими. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційної роботи.

Зміст дисертації відповідає її темі та паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Структура і обсяг роботи відповідають встановленим нормативним вимогам, розкривають її тему, відповідають меті та завданням дослідження. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображають виконання завдань відповідно до поставленої мети, а зміст опублікованих наукових праць та автореферату розкривають основні положення дисертації.

На підставі цього можна зробити висновок, що дисертація «Формування конкурентоспроможності виробничої інфраструктури міжнародних аеропортів» є змістовною науковою працею, відповідає нормативними вимогами, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук МОН України у відповідності до пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 року, а автор дисертаційної роботи – Сидоренко Катерина Вікторівна, – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»

Ю. В. Орловська

Підпис доктора економічних наук, професора
Орловської Юлії Валеріївни

З А С В І Д Ч У Ю

Вчений секретар ДВНЗ «ПДАБА»

В. Д. Щеглова